

УДК 016-051:39(477)(092)

Ніна Берзюк,
 провідний бібліограф Центральної наукової
 бібліотеки Харківського університету
 імені В. Н. Каразіна

Микола Федорович Сумцов — перший бібліограф етнографічної науки в Україні

У статті розкрито бібліографічну спадщину видатного українського історика, етнографа, мистецтвознавця, літературознавця, бібліографа, професора Харківського університету М. Сумцова.

Ключові слова: М. Сумцов, Харківський університет, літературна критика, історія мистецтв, бібліографія.

Микола Федорович Сумцов народився 1854 р. у Петербурзі, але життя провів у Харкові, куди його батько (вихованець Харківського університету) переїхав з родиною 1856 р. Нащадок дрібної слобідської старшини, прадід його за стародавнім українським звичаєм залишив на сволоку будинку напис: "Создался дом сей рабом божіим Семіоном Михайловичем Сумцем мая 2 дня 1776". Закоханий у рідну Боромлю, що на Сумщині, М. Сумцов упродовж життя працював задля відродження української національної культури.

Закінчивши 2-гу Харківську гімназію зі срібною медаллю, Микола вступив до історико-філологічного факультету Харківського університету, в якому, після закінчення навчання у 1875 р., залишився як професорський стипендіат. У 1876 р. перебував за власний кошт кілька місяців у Німеччині, де слухав лекції у Гейдельберзькому університеті. У 1878 р. захистив магістерську дисертацію *pro venia legendi* (лат.)¹. У 1884—85 рр. двічі захищав докторську дисертацію². З 1889 р. і до кінця життя М. Сумцов був професором Харківського університету.

Науковий доробок ученого до 25-річчя діяльності становив 286 творів, а до 30-річного ювілею кількість праць зросла до 800. Серед них — монографії з історії українського письменства XVII ст., історії українських апокрифів, української народної словесності й етнографії, історії мистецтва, російської літератури. Вітаючи М. Сумцова з нагоди 25-річчя діяльності, І. Франко висловив побажання: "...Нехай вам не забракне сил і внутрішнього вогню ще і в дальших 25 авторських роках орати той широкий переліг, на якому ви вже тепер являєтесь одним з найгідніших робітників" [47, с. 163]. Окрему групу праць М. Сумцова присвячено історії російської та західноєвропейської культури — це дослідження творчості О. Пушкіна, О. Грибоєдова, В. Жуковського, В. Одоевського, Л. Толстого, А. Чехова, титана італійського Відродження Леонардо да Вінчі.

Напружену науково-викладацьку роботу (М. Сумцов був професором кафедри історії російської літератури) вчений поєднував з активною громадською діяльністю. Понад 20 років він очолював Харківське історико-філологічне товариство, редагуючи його збірники, був головою

створеного ним педагогічного відділу товариства (1908). Грандіозна етнографічна виставка до XII археологічного з'їзду (1902), організатором якої було Харківське історико-філологічне товариство, зусиллями М. Сумцова стала основою Етнографічного музею при Харківському університеті, який він очолював 1905 р. У січні 1920 р. Етнографічний музей був перетворений на Музей Слобідської України імені Г. С. Сковороди, директором якого М. Сумцов залишався до кінця життя. Науковець був одним із перших в Україні організаторів музеїв, за 40 років жодна культурна ініціатива у Харкові не відбулася без його участі.

Особливе місце у діяльності М. Сумцова належало бібліотечно-бібліографічній роботі. Разом із Д. Багалієм він був одним із фундаторів Харківської громадської бібліотеки (нині — Харківська Державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка). Упродовж 1885—1893 рр. науковець був незмінним членом Правління бібліотеки, опікувався її проблемами на всіх етапах становлення і розвитку, про що свідчать майже 20 його статей, громадських виступів на сторінках харківських міських газет. Широта бібліотечних інтересів історика вражає, багато уваги він приділив, зокрема, методологічним засадам бібліотечної справи (типологія, функціональне призначення публічних, народних, училищних бібліотек, модель фонду для певних видів книгозбірень, концепція їхнього самоврядування тощо). Як гласний міської думи, голова училищного комітету, голова комітету із влаштування сільських бібліотек при Харківському товаристві грамотності він домагався надання бібліотекам фінансової підтримки. З нагоди сторіччя Харківського університету Микола Федорович брав активну участь у підготовці ювілейних видань, зокрема у співавторстві з Д. Багалієм, В. Бузескулом видано "Короткий нарис історії університету". М. Сумцов уклав 13 біографій професорів та викладачів кафедри російської мови і словесності з бібліографіями їхніх робіт. Учений написав і власну біографію, бібліографія при якій налічувала 337 назв.

М. Сумцов був першим істориком і одним із перших бібліографів етнографічної науки в Україні, однак бібліографічна діяльність ученого залишилася недостатньо дослідженою. Навіть неповний перелік його бібліографічних праць свідчить про те, якого важливого значення науковець надавав ґрунтовному описові видань. М. Сумцов прагнув наблизити здобутки науки до читача, зробити їх доступними різним верствам населення. Автор численних бібліографічних оглядів, покажчиків, списків, рецензій, бібліографій у

¹ *Pro venia legendi* (лат.) — спеціальний твір, що надає право викладання.

² Першу (1884), присвячену Лазарю Барановському і літературним діячам XVII ст., було заборонено, оскільки вона містила "крамолу". Другу (1885) — "Хлеб в обрядах и песнях" — М. Сумцов захистив.

підрядкових примітках, він вважав, що вчений зобов'язаний не лише досліджувати, викладати, а й брати участь у бібліографічному забезпеченні певної проблеми науки, допомагати майбутнім дослідникам.

М. Сумцов ініціював новий жанр — бібліографічні замітки, які використовували П. Кеппен, І. Срезневський, В. Бузескул, Д. Багалій. "Библиографические заметки" М. Сумцова, розміщені у місцевих газетах "Харьковские губернские ведомости", "Южный край", інформували читача про видання нових творів, збірників, періодичних видань. М. Сумцов очолював комісію професорів університету зі складання "Библиографических заметок". Через цензурні утиски 1905 р. історик уклав і видав "Записку о цензуре книг на малорусском языке". Поступово від суто інформаційних оглядових форм він переходив до складання науково-допоміжних покажчиків. Перший бібліографічний покажчик "Колдуны, ведьмы и упыри" (1891) містив 408 записів джерел з теми, в тому числі 204 російською мовою. Бібліографії передували ґрунтовна передмова М. Сумцова, в якій він виклав історію питання, пояснив значення спеціальних бібліографічних покажчиків за окремими розділами етнографії для порівняльно-етнографічних досліджень. За рік у доповненні "Заговори" (1892) він зауважував: "Мій покажчик ("Колдуны...") був сприйнятий так прихильно, що я вирішив видати декілька інших покажчиків з окремих питань, і в подальшому створиться ціла система предметової бібліографії з фольклору" [11, с. 28]. Покажчик містив 175 джерел, у тому числі 65 іноземними мовами. Це була перша бібліографія записів і досліджень замовлянь — рідкісного фольклорного жанру.

До перших галузевих бібліографічних праць М. Сумцова належить покажчик "Діячі українського фольклору" (1910). Структурований у 17 розділах, він містить біографічні відомості та огляд праць 77 збирачів і дослідників усної народної творчості переважно XIX ст., зокрема майже 100 праць М. Сумцова з українського фольклору.

У 1900 р. у "Сборнике Харьковского историко-филологического общества" було надруковане фундаментальне дослідження М. Сумцова "Леонардо да Винчи". Додаток до нього містив огляд джерел, що їх становили 86 записів іноземних видань, а також покажчик імен і предметів. Розширені біографічні відомості про авторів, знання праць французьких, італійських, німецьких дослідників в оригіналі, знайомство з манускриптами да Вінчі в коштовних виданнях — свідчення високого рівня освіченості та бібліографічної культури Сумцова-мистецтвознавця. Зазначимо, що він володів дев'ятьма іноземними мовами. У 1907 р. М. Сумцов надрукував популярну брошуру, присвячену Леонардо да Вінчі, українською мовою. Враховуючи, що доробок з бібліографії мистецтва на той час був порівняно невеликий, подією стало видання підготовленого М. Сумцовим анотованого бібліографічного огляду "Новости по истории украинского искусства" у двох випусках (1911, 1912). Огляд містив 105 досліджень про українське церковне зодчество, український стиль в архітектурі й іконографії початку XIX ст. Відомий історик української бібліографії І. Корнейчик вважав цю бібліографію "однією з визначніших робіт в цьому плані" [55, с. 301].

У бібліографіях, які уклав М. Сумцов, бібліографічний запис спрощений, хронологічно-алфавітний принцип розміщення матеріалу ретельно витримано. Вражає якість анотацій: визначено актуальність теми, її забезпечення джерелами, надано відомості про попередні праці, оцінку книги, зазначено про її недоліки. Обов'язковою частиною бібліографії був довідковий апарат, якому укладач приділяв особливу увагу. М. Сумцову інколи докоряли, що як вчений він був розпоршений у розмаїтті завдань. Позбавлений

можливості переглянути окремі видання, він наводив відповідні попередження: "...проділив увагу розкриттю змісту і оцінці твору". Незадоволений певними розвідками, безумовно, він мав на увазі й неповноту бібліографічних записів. Не маючи часу і спромоги звертатися до їхнього поповнення, він зауважував: "...іноді доводилось друкувати нашвидку, без такого, як слід, оброблення, але гаятись було неможливо. Маю надію на нові, кращі видання". Невтомний і працелюбний, він жалкував: "Так багато привабливих завдань! Чи вистачить тільки сил їх виконати? Але піймав не піймав, а погнатись треба" [43, с. 3].

Про важливе значення діяльності бібліографа свідчить той факт, що у 1909 р. на першому засіданні бібліографічної комісії при Науковому товаристві ім. Т. Шевченка у Львові М. Сумцова було обрано її почесним членом.

Наприкінці 80-х рр. XIX ст. ім'я М. Сумцова було відоме далеко за межами Росії. Його вважали класиком світової етнографії. З ним листувалися майже всі видатні етнографи, фольклористи та славісти того часу. Ім'я М. Сумцова ввійшло до Міжнародного словника фольклористів, виданого в Парижі, а Празька академія наук (не Петербурзька!) першою обрала його своїм членом-кореспондентом. Науковцю належать також численні історико-біографічні нариси про вчених-харків'ян, які друкувалися в найавторитетнішому "Энциклопедическом словаре" Ф. Брокгауза та І. Єфрона. Восени 1907 р. М. Сумцов прочитав в університеті першу лекцію з української літератури рідною мовою, а 1917 р. перейшов на кафедру українського письменства.

У найсуворіші роки соціальних потрясінь М. Сумцов продовжував йти шляхом просвітника, багато працював. 1918 р. вийшла його праця "Слобожане. Историко-этнографічна розвідка", 1919 р. — "Хрестоматія по українській літературі для народних вчителів...". Цікава її подальша доля. Хрестоматія витримала чотири видання, над кожним з яких М. Сумцов продовжував працювати. Останнє (1920) вийшло з унікальним додатком, що не мав аналогів у допоміжній бібліографії, — "Теми для студій над Шевченком" [38]. 150 тем з бібліографією розробив він для студентів Харківського інституту народної освіти (ХІНО), професором якого був.³

Роки пореволюційного лихоліття були найважчими в його родинному житті. У жовтні 1919 р. ученого спіткало тяжке горе: не стало його улюбленого сина Дмитра.⁴

За рік (у жовтні 1920) радянська влада, попри прохання вченого зберегти родинний будинок як архітектурний пам'ятник, відібрала у М. Сумцова маєток у Боромлі. Але, незважаючи на моральні та матеріальні скрути великої сім'ї, бібліограф продовжував працювати з притаманною йому енергією. Упродовж 1918—1920 рр. підготував і видав 37 праць, залишилися у рукописах — 22.

Майже 45 років Микола Федорович Сумцов не припиняв напруженої роботи. Він і помер у кріслі за письмовим столом з олівцем у руках, перед розкритою книгою в ніч з 14 на 15 вересня 1922 р.

Заслужений професор Харківського університету, академік Української академії наук (1919), член Чеської (Празької) академії наук та мистецтв (1899), член-кореспондент Петербурзької академії наук (1905), почесний член багатьох наукових і просвітницьких товариств, нагороджений за

³ Харківський інститут народної освіти (ХІНО) був створений на базі ліквідованого 1921 р. Харківського університету.

⁴ Дмитро Миколайович Сумцов, який закінчив Харківський університет з дипломом I ступеня, у 1900—1903 рр. працював штатним помічником бібліотекаря університету, згодом — викладачем Комерційного училища.

видатні заслуги великою золотою медаллю — найвищою нагородою Імператорського Російського географічного товариства (1916), Микола Федорович залишив значний науковий спадок. Кількість друкованих праць ученого сягає 1500. Вони і сьогодні зберегли цінність та становлять основу для подальших досліджень у галузі етнографії й історії культури України і Слобожанщини. Творча спадщина видатного фольклориста, етнографа, літературознавця М. Сумцова потребує повного наукового видання.

Твори

1. *О принесенной в дар Харьковскому историко-филологическому Обществу неизданной рукописи Г. С. Сковороды "Израильский змий"* // Харьков. — 1879. — 16 янв.
2. *Житие Сковороды, описанное другом его М. И. Коваленским* : [с предисл. М. Сумцова] // Киев. старина. — 1886. — Т. 16. — С. 103—150.
Перша біографія Г. Сковороди, яку підготував до друку і видав М. Сумцов.
3. *Библиографическая заметка о малорусском литературном сборнике "Складка" В. Александрова* // Киев. старина. — 1887. — Т. 18 (май). — С. 172—176.
4. *Библиографическая заметка о книге А. С. Лебедева "Исторические разыскания в южно-русских архивах"* // Киев. старина. — 1887. — Т. 18 (июнь—июль). — С. 528—530.
5. *Библиографическая заметка о сочинениях Г. Ф. Квитки ["Малороссийские повести"]* // Киев. старина. — 1887. — Т. 19 (октябрь). — С. 366—367.
6. *Успехи Харьковской общественной библиотеки за полгода существования* // Харьков. губ. вед. — 1887. — 29 апр.
7. *Заметка о Харьковской общественной библиотеке* // Харьков. губ. вед. — 1887. — 1 марта.
8. *Заметка о старопечатных книгах Харьковской Духовной семинарии* // Киев. старина. — 1888. — № 6 (июнь). — С. 89—90.
(Учений вважав, що бібліотека Харк. колегіуму є доповненням університетського книгосховища в частині місцевих видань.)
9. *К вопросу о развитии общественных библиотек* : [о метод. руководстве б-ками, об издании библиог. журнала] // Харьков. губ. вед. — 1888. — 14 окт.
10. *Ближайшие задачи [Харьковской общественной библиотеки]* // Харьков. губ. вед. — 1889. — 8 дек.
11. *Колдуньи, ведьмы и упыри* : [библиогр. указ.] // Сб. Харьк. ист.-филол. о-ва. — 1891. — Т. 3. — С. 229—278.
Зі змісту : Передмова. — С. 229—233.
У покажчику бібліографічних записів — 408, у тому числі російською мовою — 204, німецькою — 83, французькою — 58, польською — 38, італійською — 11, чеською — 61, англійською — 6.
12. *Заговоры* : (библиогр. указ.) Т. 4. — Харьков : Тип. Счасни, 1892. — 16 с.
У покажчику 175 записів, у тому числі — іноземними мовами.
13. *Дополнение к библиографии "Заговоры"* // Сб. Харьк. ист.-филол. о-ва. — 1893. — Т. 5. — С. 281—282.
Т. 5. — С. 281—282.
У покажчику 8 записів, у тому числі 7 — іноземними мовами.
14. *Список печатных сочинений А. А. Потебни и отзывов о них* // Сб. Харьк. ист.-филол. о-ва. — 1892. — С. 88—90.
(27 назв. етнографічних праць О. Потебні).
15. *Материалы для истории Харьковского университета* / М. Ф. Сумцов // Зап. Импер. Харьк. ун-та. — 1893. — Кн. 1. — С. 32—52.

16. *Современная малорусская этнография* : (Посвящается памяти А. А. Потебни) : в 2 ч. — Киев, 1893—1897. — Отт. из журн. "Киевская старина" за 1892, 1893, 1895, 1896 г.
Ч. 1. — 1893. — 168 с.
Ч. 2. — 1897. — 85 с.
17. *Малорусские сказки*: по сборникам Кольберга и Мошинской : (Материалы для библиографии сказок) // Этногр. обозрение. — 1894. — Т. 22. № 3. — С. 97—135.
18. *О Боромлянской сельской библиотеке* // Харьк. губ. ведомости. — 1905. — 18 окт.
19. *К библиографии старинных малорусских религиозных сказаний* / предисл. М. Ф. Сумцова. — Харьков : Тип. Губ. правления, 1896. — 8 с.
19 записів друкованих джерел з анотаціями, зв'язаними з історією виникнення оповідей, їх збирачами.
20. *Организация общественных и школьных библиотек* // Тр. Пед. отд. Ист.-филол. о-ва. — 1896. — Вып. 3. — С. 8—29.
21. *Пособия для устройства общедоступных научных и литературных чтений* : (Хрестоматия для семьи и школы) / под ред. Н. Ф. Сумцова. — 2-е изд., исп. и доп. — Харьков : Тип. Губ. правления, 1896. — 216 с. Зі змісту: [Сумцов Н. Ф.] предисл. ко 2-ому изд. — С. 1—11; Предисл. к 1-ому изд. — С. 11—13; Краткий очерк развития наук. — С. 257—267.
22. *Об ученических библиотеках при городских приходских училищах* : (докл. в гор. Думу) // Харьк. губ. ведомости. — 1899. — 10 янв.
23. *Исследования о поэзии А. С. Пушкина* // Харьковский университетский сборник: В память А. С. Пушкина (1799—1899) / [под ред. Н. Ф. Сумцова и др.]. — Харьков : Печ. дело, 1900. — 446 с.
С. 349 : про праці М. Сумцова. До дослідження додається абетковий покажчик імен і предметів.
24. *Леонардо да Винчи* // Сб. Харьк. ист.-филол. о-ва. — 1900. — Т. 12. — С. 84—281.
Зі змісту : Источники и пособия : [список лит., преимущественно на иностр. яз., с аннот.]. — С. 236—267 (86 назв.).
25. [Ответная речь Н. Ф. Сумцова во время чествования по поводу 25-летия его учено-педагогической деятельности] // Тр. пед. отд.-ния Харьк. ист.-филол. о-ва. — 1902. — Вып. 7. — С. 3—19.
Про значення Харківського педагогічного відділення історико-філологічного товариства у розвитку Харківської громадської бібліотеки.
26. *Отчет о деятельности Комитета по устройству сельских библиотек и народных читален за 1900 г.* // Отчет о деятельности Харьковского Общества распространения в народе грамотности за 1900 г. — Харьков, 1902. — С. 211—257.
М. Сумцов — дійсний член Комітету по влаштуванню сільських бібліотек 1900—1901 рр.
27. *Шевченко* [Тарас Григорьевич] // Энциклопедический словарь / изд. Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. — Санкт-Петербург, 1903. — Т. 39. — С. 355—361 (Обор литературы).
28. *Записка о цензуре книг на малорусском языке* / Д. И. Багалея, А. Н. Зайкевич и др. ; под ред. Н. Ф. Сумцова. — Харьков, 1905. — 15 с.
29. *Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет существования (1805—1905)* / Д. И. Багалея, Н. Ф. Сумцов, В. П. Бузескул. — Харьков : Тип. Харьк. ун-та, 1906. — 329, XIV с.
30. *Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования*. Биогр. словарь профессоров и преподавателей / под ред. М. Г. Халанского, Д. И. Багалея. — Харьков : Тип. А. Дарре, 1908. — 168, 390, XII с.
(Див. імен. покажчики до видання).

31. *Новости* по истории украинского искусства : [аннот. библиогр. обзор] // Вестн. Харьк. ист.-филол. о-ва. — 1911. — Вып. 1. — С. 58—69 (66 назв.); 1912. — Вып. 2. — С. 51—57 (39 назв.)

32. *Діачі* українського фольклору. — Харків : Печ. дело, 1910. — 37 с.

Біобібліогр. огляд праць 77 збирачів і дослідників усної народної творчості, в т. ч. 100 праць М. Ф. Сумцова з українського фольклору.

33. *Малюнки* з життя українського народного слова. — Харків : Друк. "Печ. діло", 1910. — 144 с.

С. 130—144 : бібліогр. покажч. з окремих галузей української етнографії.

34. *Труды* Ф. И. Шмидта по истории искусств // Зап. Харьк. ун-та. — 1912. — Кн. 3. ч. офиц. — С. 1—10.

35. *Современная* болгарская археология : [Крит.-библиогр. обзор] // Вестн. Харьк. ист.-филол. о-ва. — 1914. — Вып. 5. — С. 42—49.

36. *Столетие* Императорской публичной библиотеки // Южный край. — 1914. — 3 янв.

То же // Публичная библиотека глазами современников (1795—1917) : хрестоматия / Ц. И. Грин, А. М. Третьяк. — Санкт-Петербург, 1998. — С. 506—507.

Спогади М. Ф. Сумцова про А. Ф. Бичкова, директора Імператорської публічної бібліотеки.

37. *Этюд* о Т. Г. Шевченко // Южный край. — 1914. — 24 янв.

Огляд закордонних видань творів Шевченка та їхня оцінка.

38. *Пушкин* и Шевченко // Украинская жизнь. — 1917. — № 3—6. — С. 84—88.

39. *Начерк* розвитку української літературної мови / під ред. проф. Д. І. Багалія. — Харків : Союз, 1918. — 40 с. (Культ.-іст. б-ка).

40. *Хрестоматія* по українській літературі для народних вчителів, шкіл учительських та середніх і для самоосвіти. Ч. 1. Народна словесність і стара література (XI—XVIII ст.) / зложили М. Сумцов, М. Плевако, при участі Д. Багалія. — [Харків], 1918. — 152 с.

Бібліографічні довідки 48 персоналій діячів української літератури з основними працями.

41. *Кладбище* рукописей [при Главном Управлении по делам печати : К вопр. об открытии доступа к фонду материалов, запрещ. Петербург. цензурным комитетом] // Наука на Украине. — 1912. — № 2. — С. 127—128.

42. *З приводу* заборонених книжок : [Про організацію б-ки заборон. вітчизняних та іноземних видань] // Наука на Украине. — 1922. — № 3. — С. 209—210.

43. *Тем* для студій над Шевченком : (150 тем з бібліографією) // Хрестоматія по українській літературі. — 4-е вид., випр. та поширене. — 1922. — Т. 1. — С. 1—38.

44. *Символика* славянских обрядов : избр. тр. / [сост., подгот. текста и коммент. А. К. Байбурина]. — [Москва] : Вест. лит., 1996. — 296 с. (Этногр. б-ка).

С. 278—289 : бібліографія фольклорно-етнографічних праць М. Ф. Сумцова сост. В. З. Фрадкіним.

45. *Сумцов М. Ф.* Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України : вибр. праці / упоряд., підгот. тексту, передм., післямова та приміт. М. М. Красикова. — Харків : Атос, 2009. — 558 с.

Література

46. *Гринченко Б. Д.* Литература украинского фольклора. 1777—1900. Опыт библиографического указателя / Б. Д. Гринченко. — Чернигов, 1901. — 317 с.

47. *Сумцов* (Николай Федорович) // Энциклопедический словарь / изд. Ф. А. Брокгауз (Лейпциг), И. А. Ефрон (С. Петербург). — Санкт-Петербург, 1901. — С. 68—69.

48. *Биография* Н. Ф. Сумцова (с библиографией) // Тр. Пед. отд-ния Харьк. ист.-филол. о-ва. — 1902. — Вып. 7. — С. 36—43.

49. *Редин Е. К.* Список сочинений Н. Ф. Сумцова (473 назв.) // Тр. Харьк. ист.-филол. о-ва. — 1902. — Вып. 7. — С. 19—37.

50. *Багалей Д. И.* Академик Н. Ф. Сумцов : [Некролог] / Д. И. Багалей // Наука на Украине. — 1922. — № 4. — С. 427—428.

51. *Айзеншток* І. Микола Федорович Сумцов (1854—1922) / І. Айзеншток // Червоний шлях. — 1923. — № 1. — С. 201—211.

52. *Багалій Д. І.* Наукова спадщина академіка М. Ф. Сумцова / Д. І. Багалій // Червоний шлях. — 1923. — № 3. — С. 162—171.

53. *Ясинський М.* Шевченківська бібліографія та її завдання : [Критич. огляд] / М. Ясинський // Україна. — 1930. — Кн. 40, берез.-квіт. — С. 113—132.

Згадуються праці М. Сумцова.

54. *Микола* Федорович Сумцов (1854—1922 рр.): Опис док. матеріалів особистого фонду № 794 : 1876—1921 рр. / підгот. до друку І. О. Іваницька, О. Д. Катруха ; відп. ред. докт. іст. наук, проф. А. П. Ковалевський. — Київ : Наук. книга, 1965. — 140 с.

55. *Корнейчик І. І.* Історія української бібліографії. Дожовтневий період (нариси / І. І. Корнейчик. — Харків, 1971. — 376 с.

С. 260, 296, 299, 301, 350, 352, 358, 367 : про бібліогр. праці М. Ф. Сумцова.

56. *Франко І.* Зібрання творів : у 50 т. Т. 42 : Фольклористичні праці. — Київ : Наук. думка, 1984. — 560 с.

С. 13, 14, 76, 274, 502, 506, 508, 534 : про М. Сумцова.

57. *Історія* Слобідської України : наук.-допоміж. бібліогр. покажч. / уклад. Г. М. Єрофєєва, В. О. Ярошик. — Харків : [ХДНБ], 1993. — 244 с.

Про М. Ф. Сумцова див. іменний покажчик.

58. *Єрофєєва Г. М.* Бібліографічна діяльність М. Ф. Сумцова / Г. М. Єрофєєва // Перші Сумцовські читання : тези наук. конф., присвяч. 75-річчю музею Слобід. України ім. Г. С. Сквороди, 17—18 квіт. 1995 р. — Харків, 1995. — С. 5—6.

59. *Ярошик В. О.* Краєзнавча бібліографія Харківщини / В. О. Ярошик // Краєзнавство. — 1995. — № 1—4. — С. 9—11.

Внесок М. Ф. Сумцова у створення системи бібліографічних посібників.

60. *Фрадкін В. З.* Бібліографія фольклорно-етнографічних трудов Н. Ф. Сумцова / В. З. Фрадкін // Сумцов Н. Ф. Символика славянских обрядов. Избр. тр. — Москва, 1996. — С. 278—289.

61. *Микола* Федорович Сумцов (1854—1922) : бібліогр. покажч. / Ін-т історії України. НАН України ; Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад. Н. І. Полянська, В. О. Савчук, В. З. Фрадкін [та ін.]. — Київ : Рідний край, 1999. — 251 с. — (2455 назв.)

62. *Вірський М.* Микола Сумцов // Історіографічні дослідження в Україні. — Вип. 12 : Визначні постаті української історіографії XIX—XX ст. — Київ, 2003. — С. 181—201.

63. *Палиєнко М. Г.* "Киевская старина" у громадянському та науковому житті України (кінець XIX — початок XX ст.) / М. Г. Палиєнко. — Київ : Темпора, 2005. — 384 с.

С. 9, 38, 45, 59, 60, 63, 66, 67, 74, 87, 107, 112, 119, 126, 335 : про М. Ф. Сумцова.

64. *Березюк Н. М.* Библиотека Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина за 200 лет (1805—2005) / Н. М. Березюк, И. Г. Левченко, Р. П. Чигринова. — Харьков : Тимченко, 2006. — 390 с. : пл. — Библиогр.: 121 назв.

С. 21, 37, 38, 54, 68, 78, 89, 214, 222, 224, 238, 239 : про М. Ф. Сумцова.

65. *Красиков М.* Вдячний син Слобожанщини : Микола Сумцов — дослідник і громадський діяч краю / М. Красиков // Сумцов М. Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України : вибр. пр. / М. Ф. Сумцов ; упоряд., підгот. тексту, передм., післямова та приміт. М. М. Красикова. — Харків : Атос, 2008. — С. 3—47.

66. *Красиков М. М.* Сумцов і ми / М. Красиков // Там само. — С. 508—543.

67. *Щербініна О. П.* Д. І. Багалій та Харківська громадська бібліотека : каталогознавчий аспект / О. П. Щербініна, В. В. Сєдих // Багалієвський збірник : академік Д. І. Багалій та бібліотечна справа України : наук. ст. та матер. — Харків, 2008. — 84, [152], 726. — С. 47—56.

68. *Дубровіна Л. А.* Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. — Київ : [Б. в.], 2009. — 530 с.

Про М. Ф. Сумцова див. іменний покажчик.

69. *Латина М. С.* Университет в моей жизни / М. С. Латина. — Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2010. — 313 с. С. 61, 62, 63, 64, 85, 89 : про М. Ф. Сумцова.

70. *Сафонова В. В.* Фундатори вітчизняної бібліотечної науки у Харківській громадській / В. В. Сафонова // Бібліотека в історичному просторі трьох епох : До 125-річчя держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка : Нариси. — Харків, 2011. — С. 20—29.

С. 25—29 : про М. Ф. Сумцова.

71. *Сумцов Микола Федорович (1854—1922)* // Українські бібліографічні відомості, професійна діяльність, бібліографія / Нац. парлам. б-ка України. — Київ, 2011. — Вип. 3 / авт.-уклад. Н. І. Абдуллаєва ; наук. ред. В. О. Конonenko. — С. 139—141.

72. *Сєдих В. В.* Харківська бібліотечна школа: зародження та розвиток у 1920—1930-х роках / В. Сєдих, О. Щербініна // Українське бібліотекознавство в історичному вимірі до 140-річчя з дня народження Л. Б. Хавкіної : (за матер. Міжнар. наук. читань з нагоди 105 річниці від бібліотекознавства) / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. — Харків, 2011. — С. 12—22.

73. *Танько О. І.* Зразкова та найбільш видатна : [Харк. громад. б-ка] / О. І. Танько // Бібліотека в історичному просторі трьох епох: До 125-річчя Харк. держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка : Нариси : ювіл. вид. — Харків, 2011. — С. 36—59.

74. *Сєдих В. В.* Історія бібліотечної справи в Україні : навч. посіб. / В. В. Сєдих; наук. ред. Н. М. Кушнарєнко; Харк. держ. акад. культури. — Харків : ХДАК, 2013. — 213 с.

С. 129—130 : про М. Ф. Сумцова.

75. *Шальганова А. Л.* Правление Харьковской общественной библиотеки. 1885—1918; биобиблиогр. словарь / А. Л. Шальганова [авт. вступ. ст. А. Л. Шальганова]. — Харьков : Изд-во Федорко, 2016. — 328 с.: 63 портр. О Сумцове Н. Ф. С. 236—243.

В статтє раскрыто библиографическое наследие выдающегося украинского историка, этнографа, искусствоведа, литературоведа, библиографа, профессора Харьковского университета М. Сумцова.

The bibliographic legacy of the prominent Ukrainian historian, ethnographer, art critic, literary critic, bibliographer, professor of the Kharkov university of M. Sumcova is exposed in the article.

Надійшла до редакції 7 лютого 2017 року

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ

УДК 002.1:75/76]-028.25:94(100)"1939/1945"

*Олена Тихоненко,
старший науковий співробітник
Державного архіву друку Книжкової палати України*

*Друга світова війна в образотворчих виданнях: з фондів Книжкової палати України**

Аналізуючи типо-видове різноманіття документів того періоду, вдамося до рекомендацій "Інструкції з добору видань для відображення у "Літописі образотворчих видань" [8], розробленої співробітниками Книжкової палати України, й виокремимо такі види ОВ: образотворчі плакати, портрети, художні репродукції, образотворчі листівки (поштові картки), альбоми. У свою чергу, ці види деталізуються й конкретизуються за рахунок їхньої типізації (поділу на типи) (табл. 5).

Із табл. 5 видно, що більшість у досліджуваному фонді ОВ 1939—1945 рр. становлять плакати — 699 друк. од. (42,8%).

Залежно від форми, їх можна об'єднати у три групи: шрифтовий плакат, такий, що поєднує шрифт і графічне зображення, та власне графічне зображення [1] — зразки кожної з названих груп представлені серед плакатів фонду образотворчих видань Книжкової палати України. Проте нас більше цікавить їх різноманіття не так за формою, як за змістом. А. Андрейканіч виокремлює кілька видів плакатів: рекламний, пропагандистський, соціальний, культурологічний та навчально-інструктивний, кожний з яких, у свою чергу, поділяється ще на підвиди та жанри, наприклад, пропагандистський — на агітаційний та політичний, рек-

*Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. — 2017. — № 1. — С. 42—47.

© Тихоненко О., 2017